

Nr 46.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående förvärv av vattenrätt i Tännforsen inom Indalsälvens vattensystem; given Stockholms slott den 4 oktober 1940.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Thorwald Bergquist.

Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 oktober 1940.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför t. f. chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Bergquist:

I skrivelse den 1 augusti 1940 har *vattenfallsstyrelsen* hemställt om Kungl. Maj:ts godkännande av två vid skrivelsen fogade, under förbehåll

Bihang till urtima riksdagens protokoll 1940. 1 saml. Nr 46.

1645 40

av dylikt godkännande med Ellen Lithander och Erik Selander ingångna avtal om förvärv för kronans räkning av vattenrätt i Tännforsen inom Indalsälvens vattensystem.

Vattenfallsstyrelsen anför till en början:

Tännforsen är belägen mellan sjöarna Tännsjön och Östra Noren inom Åre socken av Jämtlands län. Sjöarna utgöra tillflöden till den s. k. Undersåkersälven, en källfod till Indalsälven. Fallhöjden i Tännforsen uppgår till 36.5 meter eller, räknat i enkel strand, 73 meter. Tännforsens högra strand angränsar hemmanet Bodsjöedet 1². Vid verkställd avvittring inom Åre socken tilldelades hemmanet Bodsjöedet 1¹ det utanför hemmanets strand varande vattenområdet i Tännforsen. Vid sedermera skedd ägostyckning av Bodsjöedet 1¹ i Bodsjöedet 1² och 1³ har vattenområdet tilldelats förstnämnda ägostyckningslott. Denna tillhör numera Ellen Lithander. Till Tännforsens vänstra strand gränsar en vid laga skifte å fyllnadsjorden Gravadalen för delägarnas gemensamma räkning avsatt samfärd upplags- och fiskeplats. Fyllnadsjorden Gravadalen tillkommer byarna Björnänge och Viken. Å den Ellen Lithander tillhöriga fastigheten Björnänge 2³ belöpa 10.71 procent i fyllnadsjorden och å de Erik Selander tillhöriga fastigheterna Viken 1¹⁵ och Viken 1¹⁸ en andel däri av 9.35 procent.

Genom de för godkännande framlagda förvärven, anför vattenfallsstyrelsen vidare, komme kronan att bliva ägare till sammanlagt 60,03 procent av den totala fallhöjden i Tännforsen, varigenom kronans majoritet i detta värdefulla fallkomplex tryggades. Det pris, för vilket fallandelarna kunde förvärfvas, utgjorde 90,000 kronor för Ellen Lithanders andel och 14,000 kronor för Erik Selanders andel. Då den till förvärv ifrågasatta vattenkraften motsvarade omkring 2,000 9-månadershästkrafter, skulle det sammanlagda priset uppgå till 52 kronor per dylik hästkraft. Detta pris ansåge vattenfallsstyrelsen skäligt med hänsyn till föreliggande utbyggnads- och regleringsmöjligheter.

Vissa förbehåll hava gjorts i det med Ellen Lithander ingångna avtalet. Härom anför vattenfallsstyrelsen:

Ellen Lithander, som haft en icke obetydlig inkomst i inträdesavgifter från besökande turister, som velat bese vattenfallet, har icke velat avstå från denna inkomstkälla. Därför har hon i avtalet lämnats rätt att under 30 år framåt i samma omfattning som förut nyttja den försälda fastigheten i turistsyfte. För att förebygga att vattenfallets värde ur skönhetsynpunkt under nämnda tid väsentligt förringas, hava vissa utbyggnadsvillkor stipulerats, som måste följas under nämnda tid. Med undantag av bestämmelsen om begränsningen av den vattenmängd, som avledes ur fallet, äro emellertid förbehållen av den art, att de under alla förhållanden skulle hava iakttagits av vattenfallsstyrelsen, som givetvis själv kommer att sörja för att fallets naturskönhet icke onödigt skadas. Även begränsningen av den under de närmaste 30 åren uttagbara vattenmängden till 10 kubikmeter i sekunden är ofarlig, enär fallet med all sannolikhet icke kommer att utbyggas förrän om några decennier. Redan med den angivna vattenmängden av 10 kubikmeter i sekunden skulle man emellertid kunna tillgodose kraftbehovet för den närmast liggande sektionen av statsbanorna.

Ehuru förvärven i Tännforsen icke vore nödvändiga för tillgodoseende av vattenfallsstyrelsens för den närmare framtiden föreliggande behov av vatten-

kraft, syntes det, fortsätter styrelsen, mycket önskvärt, att vattenfallet ifråga komme i kronans ägo. Staten ägde de nedanför Tännforsen i Undersåkersälven belägna omkring 40 meter höga Ristafallen och hade sålunda redan stora intressen i älven. Tännforsen vore ett mycket gott vattenfall. Även ur naturskyddssynpunkt finge det anses vara en fördel, att Tännforsen komme i statens hand, emedan det då funnes större möjlighet att avväga, i vilken grad naturskydds- respektive produktiva vattenkraftsintressen borde tillgodoses.

Under åberopande av vad vattenfallsstyrelsen sålunda anfört hemställer styrelsen, att Kungl. Maj:t måtte dels godkänna ifrågavarande två avtal om förvärv av vattenrätt i Tännforsen, dels av det av riksdagen anvisade anslaget till inköp av vattenfall och fastigheter samt utförande av nyanläggningar ställa till styrelsens förfogande ett belopp av tillhoppa 104,000 kronor för gäldande av de överenskomna ersättningarna, dels ock förordna, att en genom avtalet med Ellen Lithander förvärvad avstyckning skulle stå under vattenfallsstyrelsens förvaltning.

En närmare redogörelse för innehållet i de nu förevarande avtalen utöver den som här lämnats synes icke erforderlig, utan jag torde därutinnan få hänvisa till avtalen, vilka komma att tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

Länsantikvarien i Jämtlands län Erik Festin har å föreningen Heimbygdas naturskyddsnämnds vägnar inkommit med en den 10 augusti 1940 dagtecknad skrift i ämnet. Länsantikvarien har däri bland annat framhållit, att Tännforsen alltsedan urminnes tider i det jämtländska folkmedvetandet beaktats som ett allmäntillgängligt natursceneri av sällspord skönhet. Jämtland hade, uttalas det vidare, varit ett på materiella värden rikt land men tyvärr allt för ofta exploaterats över hövan. Det vore därför icke något orättmätigt krav, att Tännforsen med lämpligt område däromkring såsom nationalpark bevarades och räddades åt landskapet, en fråga som varit på dagordningen tidigare men ej kunnat ekonomiskt lösas. Nu föreläge emellertid ett synnerligen lägligt tillfälle för staten att skänka värn och vård åt ett av landets dyrbaraste och märkligaste naturminnesmärken. För en efterkommande generation vore det förvisso obestridligt mera värt att bevara detta minnesmärke i sin vildhet sådant naturen danat detsamma än att låta exploatera fallets vattenkraft.

I anslutning härtill hemställer länsantikvarien, att vattenfallsstyrelsens framställning icke måtte bifallas utan att i stället en utredning måtte komma till stånd med syfte att såsom nationalparksområde avsätta Tännforsen med lämpligt omkringliggande område.

Med anledning av vattenfallsstyrelsens framställning har advokaten Jarl Hemberg i skrivelse den 25 augusti 1940 å *byamännens i Nordhallen, Staa och Rennberg* vägnar yrkat, att Kungl. Maj:t icke måtte godkänna de mellan styrelsen samt fru Lithander och advokaten Selander ingångna avtalen. I skrivelsen göres under åberopande av närmare angivna skäl för byamännens räkning anspråk gällande på såväl rätt till fisket i Tännforsen som på andel

i vattenrätten till forsen. Gentemot vattenfallsstyrelsens uttalande, att det genom avtalen preliminärt försålda vattenområdet tillkomme strandfastigheterna, d. v. s. vad angår forsens högra sida hemmanet Bodsjöedet 1² och vad angår forsens vänstra sida en samfällighet till fyllnadsjorden Gravadalen under hemmanen Björnänge och Viken, anföres i skrivelsen, bland annat att vid avvitrningen inom Åre socken sjöarna Tännsjön och Noren inklusive Tännforsen tilldelats med en sjöareal av 723 tunnland 12 kappland byarna Staa och Rennberg samt med en sjöareal av 658 tunnland 13 kappland en var av byarna Nordhallen, Totten samt Björnänge och Viken. Hemmanet Bodsjöedet åter skulle endast hava erhållit en sjöareal om 15 tunnland 15 kappland, belägen på annat håll än vid Tännforsen.

I utlåtande den 26 september 1940 har *vattenfallsstyrelsen*, som i de av advokaten Hemberg berörda äganderätsfrågorna verkställt en närmare utredning, sammanfattad i en vid utlåtandet fogad promemoria, anfört, att styrelsen icke genom advokaten Hembergs skrivelse i ringaste mån rubbats i sin övertygelse om att vattenrätten i Tännforsen jämlikt reglerna i 12 kap. 4 § jordabalken tillkomme respektive strandfastigheter. Byamännens anspråk på andel däri ansåge vattenfallsstyrelsen följaktligen fullkomligt obefogade. Vad anginge fiskerätten i Tännforsen, hölle vattenfallsstyrelsen bestämt före, att denna följde samma regler som rätten till vattnet, samt att anspråken följaktligen även i denna del saknade grund. Huru med sistnämnda fråga förhölle sig, torde emellertid vara av föga betydelse för de framlagda köpeavtalens godkännande.

Ehuru enligt vattenfallsstyrelsens förmenande någon tvekan om utgången av en process om den förvärvade vattenrätten icke behöves föreligga, har styrelsen med hänsyn till den av advokaten Hembergs huvudmän ådagalagda avsikten att bringa äganderätsfrågan under domstols prövning, ansett sig böra taga fasta på ett hos styrelsens fångesmän utverkat erbjudande att ikläda sig huvudparten av de ekonomiska riskerna för en trots allt ogynnsam utgång av en rättegång. Enligt mellan parterna träffade överenskommelser befrias sålunda vattenfallsstyrelsen från skyldighet att på de i avtalen bestämda tidpunkterna utbetala större del av kontrakterade likvider än vad angår förvärvet från fru Lithander, trettiotusen kronor och, vad angår förvärvet från advokaten Selander, niotusen kronor. Återstoden av likviderna får mot en ränta av 5 procent hos vattenfallsstyrelsen innestå i avbidan på äganderätsfrågans definitiva lösning, och ersättningsarna skola, om någon del av den vattenrätt, som antagits åbelöpa fångesmännen, frånvinnes styrelsen, reduceras i förhållande till uppkommande minskning i förvärvad fallhöjd.

De belopp, som omedelbart skola utbetalas, motsvara den fallhöjd, som, även om den av advokaten Hemberg förfäktade fördelningen av Tännforsen mellan Nordhallens, Vikens och Björnänge samt Tottens byar skulle hava skett, faller å de fångesmännen tillhöriga fastigheterna i Gravadalen, varjämte för fru Lithanders vidkommande tillkommer värdet av det markområde vid Tännforsen, som hon avhänder sig, samt det kapitaliserade nuvärdet av den, efter

30 år bortfallande inkomst i form av turistavgifter, som fru Lithander eljest kunnat räkna med.

I överenskommelsen med fru Lithander har jämväl ett förtydligande tillägg träffats om den nyttjanderätt till markområdet vid Tännforsen, som hon förbehållit sig. Genom tillägget regleras närmare den omfattning, vari anordningar för turiströrelsen få av ägaren till fastigheten Bodsjöedet 1² utföras.

Under hänvisning till vad sålunda förekommit och under anmärkande, att tidsfristen för de ifrågasatta avtalens godkännande från Kungl. Maj:ts sida enligt överenskommelse förlängts till den 1 november 1940, hemställer vattenfallsstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte godkänna avtalen med de därtill uppgjorda tilläggsöverenskommelserna.

Det nu ifrågasatta förvärvet av något mer än hälften av vattenrätten i Tännforsen inom Indalsälvens vattensystem är icke nödvändigt för att tillgodose vattenfallsstyrelsens för den närmare framtiden föreliggande behov av vattenkraft. Styrelsens förslag ingår endast såsom ett led i styrelsens strävanden att söka förvärva så stor andel som möjligt i de vattendrag, i vilka kronan förut äger intressen. Såsom styrelsen erinrat om är kronan ägare till de nedanför Tännforsen belägna omkring 40 meter höga Ristafallen. Några planer på en omedelbar utbyggnad av Tännforsen föreligga icke. Att frågan om ett förvärv av fallet nu aktualiserats beror bland annat därpå, att vattenfallsstyrelsen räknat med att fallet skulle kunna komma att förvärvas av något enskilt intresse, därest kronan avvisade tillfället att nu förvärva vattenrätten.

Departements-
chefen.

Vid en framtida exploatering av vattenfallet ligger det i sakens natur, att stor hänsyn måste tagas till det förhållandet, att Tännforsen är ett av Sveriges vackraste och mest kända vattenfall. På grund av sin lättillgängliga belägenhet besökes också fallet årligen av stora skaror turister. En framtida utbyggnad av fallet bör därför ske på sådant sätt, att fallets stora skönhetsvärden i möjligaste mån bevaras. De naturliga förutsättningarna härför äro enligt vad jag inhämtat ganska goda. Uppenbart är emellertid, att ett tillvaratagande av dessa möjligheter icke kan ske utan att detta i motsvarande mån inkräktar på fallets utnyttjande för energiutvinning. Enligt min mening föreligga dock större garantier för att en rimlig avvägning mellan naturskydds- och de produktiva vattenkraftsintressena sker, om utbyggnaden äger rum i statens hand än i enskilda intressenters.

På grund av nu anförda synpunkter anser jag i likhet med vattenfallsstyrelsen det önskvärt, att staten, därest villkoren för förvärvet kunna anses godtagbara, förvärvar den ifrågasatta vattenrätten i Tännforsen.

Vidkommande villkoren för inköpet torde de preliminärt avtalade köpeskillingarna, tillhopa 104,000 kronor, visserligen kunna anses tämligen höga med hänsyn till, bland annat, att fallet icke kan i förutsatt omfattning utnyttjas förrän om 30 år. Då vattenfallsstyrelsen emellertid anser priset skäligt, vill jag icke motsätta mig att detsamma godtages.

Mot den i avtalet med fru Lithander medgivna rätten för henne att under 30 år få ekonomiskt utnyttja fallet såsom turistattraktion kunna givetvis ur vissa

synpunkter invändningar resas. Ett förvärv av vattenrätten utan angivna förbehåll skulle emellertid enligt vad jag inhämtat medföra ett så avsevärt mycket högre inköpspris, att jag icke anser ett dylikt förvärv försvarligt i nu rådande statsfinansiella läge. Emellertid torde ett förvärv av vattenrätten på nu föreslagna villkor icke innebära hinder för att förhandlingar om nyttjanderättens upphörande sedermera kunna upptagas, därest statsmakterna så skulle finna lämpligt.

De övriga i avtalen upptagna villkoren ha ej givit mig anledning till erinran. Vad angår det från byamännen i Nordhallen, Staa och Rennberg framförda påståendet, att säljarna icke skulle vara ägare till hela den rätt, som omfattas av avtalen, synes detta icke böra utgöra hinder för ett godkännande av avtalen från kronans sida. Såsom av den föregående redogörelsen framgår ha nämligen genom de särskilda tilläggsavtalen med säljarna skapats garantier för att kronan icke kommer att löpa någon egentlig ekonomisk risk, därest mot förmodan domstol i slutligt utslag skulle finna byamännens uppfattning i rättsfrågan helt eller delvis riktig.

De avtalade köpeskillingarna torde lämpligen böra utgå av anslaget till inköp av vattenfall och fastigheter samt utförande av nyanläggningar. Med hänsyn till förutsättningarna för anslagets disposition lärer emellertid riksdagens medgivande böra inhämtas.

Då de föreliggande avtalen äro förfallna, därest de icke godkännas av Kungl. Maj:t före den 1 november 1940, torde ärendet böra bliva föremål för skyndsam behandling från riksdagens sida.

Därest förvärven komma till stånd, torde det sedermera få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta, att den i det föregående nämnda, av kronan förvärvade avstyckningen skall stå under vattenfallsstyrelsens förvaltning.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t godkänna de i det föregående omnämnda två avtalen med därtill hörande tilläggsavtal avseende förvärv av vattenrätt i Tännforsen inom Indalsälvens vattensystem;

dels ock medgiva, att av anslaget till statens vattenfallsverk för inköp av vattenfall och fastigheter samt utförande av nyanläggningar må för gäldande av de i avtalen överenskomna ersättningarna tagas i anspråk ett belopp av 104,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

A. C. F. v. Krusenstierna.